

SOFIA-NYTT

social och fysisk utveckling, insatser och anpassning

#6:2021

Detta är det sjätte numret av SOFIA-nytt – ett nyhetsbrev om den vetenskapliga studien SOFIA (Social Och Fysisk utveckling, Insatser och Anpassning). Studien genomförs i samarbete mellan Karlstads kommun och forskare vid Örebro och Karlstads universitet. SOFIA-studien startade 2010 och berör drygt 2 000 barn födda 2005, 2006 och 2007. Det övergripande syftet med SOFIA-studien är att bättre förstå utvecklingen av barns sociala, fysiska och psykiska hälsa, inklusive normbrytande beteende (såsom att bryta mot regler och vara trotsig). Hittills har fem datainsamlingar genomförts, under år 2010, 2011, 2012, 2015 och 2018. Den sjätte påbörjas i mars 2021.

MÅNGA NYA RÖN FRÅN SOFIA-STUDIEN – TA DEL AV DEM HÄR!

När SOFIA-studien startade 2010 fick vi in enkätsvar om ca 2 000 barn från föräldrar, förskolepedagoger och rektorer. Varje datainsamling har verkligen fått ett engagerat mottagande av deltagare, förskole- och skolpersonal. Vid den senaste datainsamlingen år 2018 fick barnen möjlighet att svara på frågor själva, för första gången. Över 1 700 barn valde att svara på den enkäten under våren 2018. Det är helt fantastiskt bra och stärker så klart studiens tillförlitlighet!

Hittills har flertalet vetenskapliga studier publicerats baserat på SOFIA-studien. Mer information om resultaten av flera av dessa finner du bland annat i tidigare SOFIA-nytt (www.sofiastudien.nu/nyheter-resultat/) och i detta nummer av SOFIA-nytt presenterar vi flera helt nya resultat. Vi har också med spanska kollegor startat en studie i Spanien som är näst intill en kopia av SOFIA-studien, för att se om vi får liknande resultat där – något som stärker slutsatserna av SOFIA-studien så klart, om vi finner samma saker i en annan grupp av barn i ett annat land.

I det här numret av SOFIA-nytt beskriver vi några av de många nya rön vi kommit fram till under de senaste två åren i SOFIA-studien. Läs här exempelvis om viktiga riskfaktorer i förskoleåldern för hur barn senare trivs och presterar i skolan i lågstadiet. Läs också om vår forskning om mobbning och om oro för barns hemförhållanden och om barns frånvaro från skolan.

Trevlig läsning! / Henrik Andershed

Henrik Andershed, professor vid Örebro universitet och vetenskapligt huvudansvarig för SOFIA-studien

www.sofiastudien.nu

VAD ÄR SOFIA-STUDIEN?

SOFIA-studien är en forskningsstudie som sedan 2010 har följt en stor grupp barn i Karlstads kommun. Namnet SOFIA är en förkortning för Social Och Fysisk utveckling, Insatser och Anpassning. Det beskriver bra vad studien handlar om. Vi har bitt föräldrar, förskolepedagoger, lärare och rektorer svara på frågor om hur barnen är och vad de gör, m.m. Barnen har också själva svarat på en enkät vid den senaste datainsamlingen som genomfördes år 2018.

Varför är SOFIA-studien viktig?

De allra flesta barn och ungdomar i Sverige utvecklas positivt och med stort välmående. Men det finns också de som drabbas av problem, med hur de betar sig, i sina relationer till andra, eller i sin fysiska och psykiska hälsa. Ibland får problemen konsekvenser här och nu. Ibland hänger de också kvar över tid. Forskning visar att problem som startar tidigt ofta håller i sig över längre tid, men inte för alla. Vi vet dock mindre om varför det är så, och varför det finns de som klarar sig trots problem. Framförallt är kunskapen fortfarande begränsad om utvecklingen hos barn i Sverige, och hur en helt "vanlig" utveckling ser ut vad gäller sociala förmågor och beteenden hos de barn som växer upp idag. Vi behöver den kunskapen för att i framtiden bättre kunna utveckla mer effektiva sätt att hjälpa barn och familjer.

Vad vill vi veta?

De frågor vi ställer handlar om hur barnen tänker, vad de känner och vad de gör. Hur de betar sig i olika situationer och hur de tolkar det som händer omkring dem. Vilka är deras kamrater? Vad tycker de om att göra? Hur har familjen det? Hur mår de? Trivs de i skolan? Vad har de för vanor? Får de stöd och hjälp om det är något som är svårt för dem? Alla dessa saker är viktiga att förstå för att kunna förklara hur de mår idag, vad som händer med dem i framtiden och vilka livsval de kommer att göra, ända upp i vuxen ålder.

Vi har också ställt frågor om många olika områden, därför att vi ser i tidigare forskning att de hänger ihop med olika slags problem. Vad tidigare forskning däremot inte har tittat så mycket på är hur flera olika områden hänger ihop med ett och samma problem.

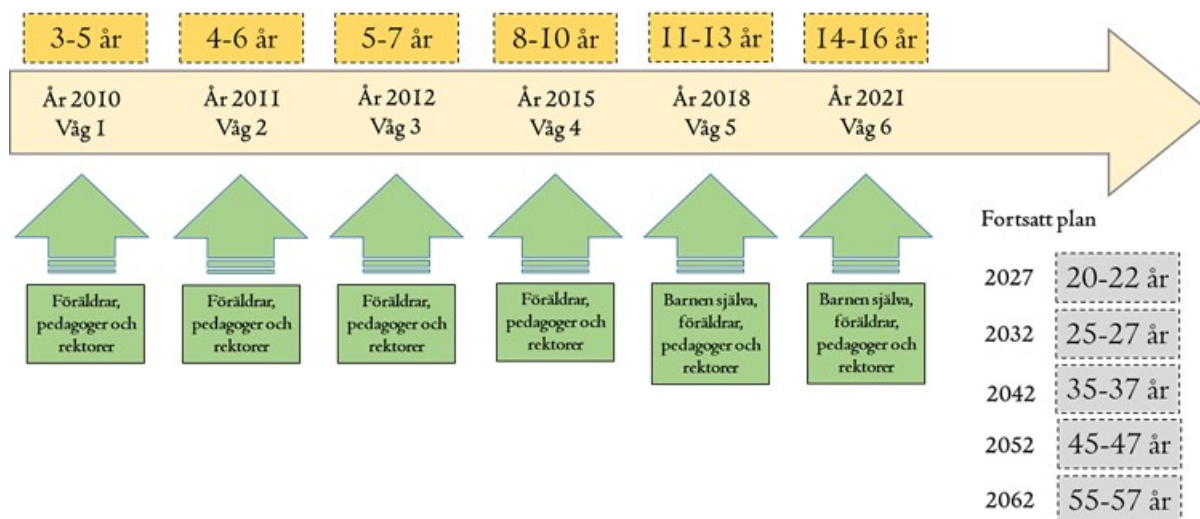

Det är en av de frågor som vi vill försöka besvara med hjälp av den information som samlas in i SOFIA-studien. Figuren på nästa sida visar de datainsamlingar som genomförts, och de som planeras framåt i tiden.

Varför så många datainsamlingar?

I många forskningsprojekt ställer forskarna frågor till deltagarna vid ett enda tillfälle. Vi har valt att använda oss av en så kallad longitudinell design, som innebär att samma person följs över tid. Det gör att vi verkligen studerar människors utveckling eftersom vi ju faktiskt följer samma grupp människor över tid med upprepade mättillfällen. Det innebär att SOFIA-studien kommer kunna bidra med mycket viktig kunskap om människors utveckling. Exempelvis vilka faktorer och kombinationer av faktorer som i tidig förskoleålder ökar eller minskar risken för senare problem. Vi kommer kunna identifiera både riskfaktorer, som ökar risken för problem, men också skyddsfaktorer, som minskar risken för problem. Den här kunskapen kan sen användas i insatser, för att veta vilka barn som tidigt behöver mer stöd än andra.

GENOMFÖRDA OCH PLANERADE DATAINSAMLINGAR I SOFIA-STUDIEN

”SOFIA GILLAR SKOLAN” ETT FORSKNINGSPROJEKT SOM GETT TYDLIGA OCH VIKTIGA RESULTAT

För några år sedan fick forskargruppen i SOFIA-studien pengar från det statliga forskningsrådet Vetenskapsrådet för att genomföra ett forskningsprojekt med användning av de data som SOFIA-studien innefattar. Ett projekt som döptes till ”SOFIA gillar skolan”. Nu börjar vetenskapliga artiklar från det projektet att bli klara, och här beskriver forskarna Karin Hellfeldt och Louise Frogner vid Örebro universitet resultaten från två av dessa studier. - ”Det övergripande målet med SOFIA gillar skolan-projektet är att den kunskap som det kommer att ge, ska kunna användas för att utveckla strategier och insatser för att redan i förskolan främja tidig positiv skolanpassning, och omvänt, att förhindra tidig negativ skolanpassning.” säger Karin Hellfeldt. Med skolanpassning menas både hur barnet trivs, följer regler såväl som når kunskapskraven i skolan.

Anpassning till skolan har i tidigare forskning visat sig vara av stor betydelse för positiva skolresultat och minskar risken för psykosociala problem senare i livet. Det är därför viktigt att vi får en bättre förståelse för varför vissa barn uppvisar en positiv tidig skolanpassning medan andra inte gör det. Vi har i projektet hittills fått fram flera väldigt viktiga och intressanta resultat. Här nedan beskriver vi resultat vi särskilt vill lyfta fram.

Karin Hellfeldt,
universitetslektor och forskare
vid Örebro universitet

Barnens fungerande i förskoleålder har samband med skolprestationer i lågstadiet

- Vi har studerat och analyserat flertalet olika faktorer i förskoleålder (3-5 år) och dess samband med skolprestationer i lågstadiet (8-10 år). Följande faktorer visade sig vara de viktigaste:

- **Barnets motoriska hyperaktivitet i kombination med impulsivitet och koncentrationssvårigheter (dvs. ADHD-liknande svårigheter) i 3-5 års ålder.** Ökar risken för bristfälliga skolprestationer (att prestera under kunskapskraven) och minskar sannolikheten för goda skolprestationer (att prestera över kunskapskraven) i lågstadiet (8-10 års ålder).
- **Barnets sociala förmågor, såsom att vara artig, trevlig och hjälpsam i 3-5 års ålder.** Ökar sannolikheten för goda skolprestationer (att prestera över kunskapskraven) och minskar risken för bristfälliga skolprestationer (att prestera under kunskapskraven) i lågstadiet (8-10 års ålder).
- **Att föräldrarna läser för sitt barn.** Ökar sannolikheten för goda skolprestationer (att prestera över kunskapskraven) i lågstadiet (8-10 års ålder).
- **Föräldrarnas socioekonomiska status (SES), dvs. utbildning och inkomst när barnen var 3-5 år.** Högre SES hos föräldrarna ökar sannolikheten för goda skolprestationer (att prestera över kunskapskraven) och minskar risken för bristfälliga skolprestationer (att prestera under kunskapskraven) i lågstadiet (8-10 års ålder).

Vilka slutsatser kan vi därför dra om vad som är viktigt att uppmärksamma i förskoleålder?

-Vi kan se flera faktorer redan i 3-5 års åldern som har samband med skolprestationer i lågstadiet. De här faktorerna är sannolikt möjliga att förändra och om de verkligen är involverade i att påverka/orsaka barnets förutsättningar för tidiga skolprestationer så är de ju lovande saker att fokusera på i tidiga stärkande insatser till barn i förskolan.

- I förskolans arbete innebär detta att man skulle kunna arbeta med att stärka barns sociala och emotionella förmågor med specifikt fokus på koncentrationsförmåga och att kunna hämma sig och sina känslor när det är adekvat och med specifikt fokus på att stärka barns sociala förmågor såsom att vara artig, trevlig och hjälpsam. Eftersom dessa saker har visat sig vara risk-, respektive skyddsfaktorer för annat än skolprestationer också så är de väldigt viktiga saker att fokusera på hos barn redan i förskoleåldern. Resultaten indikerar också att sannolikheten för goda skolprestationer i lågstadieåldern ökar ju mer föräldrar läser för sina barn redan i 3-5 års ålder och där kan pedagogerna utgöra viktiga uppmuntrande krafter till föräldrar för att öka läsningen i hemmet, säger Karin Hellfeldt.

Läs mer i själva studien och där även om dess metodologiska styrkor och begränsningar: Hellfeldt, K., Ångström, A-K., Frogner, L., Andershed, A-K., Fanti, K. A., Källström, Å., & Andershed, H. (2020). *Which are the most important preschool age antecedents for early school adjustment?* Manuskript under granskning.

Sociala förmågor utveckling under förskoleåldern – Samband med skolprestationer och till möjliga förklarande faktorer

- I SOFIA-studien har vi fokuserat främst på sociala förmågor hos barnet såsom att bete sig trevligt, artigt och hjälpsamt som bedömts av föräldrar och pedagoger. De här förmågorna visar vi i SOFIA-studien har samband med skolprestationer i lågstadiet.

Louise Frogner,
universitetslektor och forskare
vid Örebro universitet

- De här sociala förmågorna är särskilt intressanta att studera mer i detalj eftersom de sannolikt går att påverka, t.ex. via förskolepedagogers arbete i förskolan men också som förälder. Vi har därför varit intresserade av att med hjälp av SOFIA-studien undersöka om barns sociala förmåga förändras eller inte under åren som barnen går i förskolan och vad som möjligen kan förklara utvecklingen av sociala förmågor under förskoleålder. Det blir då tydligt i SOFIA-studien att:

- Hos en grupp barn **förbättrades de sociala förmågorna** betydligt mellan 3-5 års ålder upp till 5-7 års ålder.
- Hos en grupp barn **försämrades de sociala förmågorna** betydligt mellan 3-5 års ålder upp till 5-7 års ålder.
- Hos en grupp barn var de **sociala förmågorna märkbart bristfälliga** både i 3-5 års ålder och i 5-7 års ålder.
- Hos en grupp barn är de **sociala förmågorna märkbart positiva** och närvarande både i 3-5 års ålder och i 5-7 års ålder.

- Att tillhöra någon av grupperna ovan som försämrades eller som var märkbart bristfälliga i de sociala förmågorna under förskoleåldern innebar en tydligt ökad risk för bristfälliga skolprestationer (att prestera under kunskapskraven) i lågstadiet, dvs. i 8-10 års ålder. - Att tillhöra gruppen som bedömdes ha märkbart positiva sociala förmågor under förskoleåldern innebar en tydligt ökad sannolikhet för goda skolprestationer (att prestera över kunskapskraven) i lågstadiet, dvs. i 8-10 års ålder. Detta gällde både bland pojkar och flickor, berättar Louise Frogner.

Vad kan förklara positiv och negativ utveckling av sociala förmågor under förskoleåldern?

- Eftersom sociala förmågor alltså verkar vara viktigt för barns utveckling och eftersom sociala förmågor kan förändras och sannolikt påverkas att förändras, ansåg vi det viktigt att undersöka vad som har samband med barns sociala förmågor under förskoleåldern. Samtliga av de sex faktorer vi studerade visade sig på lite olika sätt vara viktiga.

- Barnets motoriska hyperaktivitet i kombination med impulsivitet och koncentrationssvårigheter (dvs. ADHD-liknande svårigheter)
- Barnets bristande empatiska förmåga
- Barnets trivsel i förskolan
- Förskolepedagogernas uppfattning om deras relation till barnets föräldrar
- Positiva föräldrastrategier
- Föräldrars trivsel med livet

Vilka slutsatser kan vi dra om vad som är viktigt att uppmärksamma i förskoleålder för att stärka barns utveckling av sociala förmågor?

- Det är tydligt att sociala förmågor under förskoleåldern är viktiga i barns utveckling. De har ett betydande samband med skolprestationer i lågstadiet.

- Det säger oss att sociala förmågor hos barn i förskoleåldern är viktiga att försöka stärka på positiva sätt. – Här kan sannolikt både förskolan och föräldrar spela betydande roller att på olika sätt dels vara positiva förebilder men också att tydligt förstärka barnet i hans/hennes sociala beteenden och inte minst tydliggöra dessa positiva sociala

beteenden som alternativ till andra mer negativa beteenden som många barn uppvisar i vissa exempelvis stressade situationer.

- Barnets empatiska förmåga, positiva föräldrastrategier, och föräldrars trivsel med livet kan enligt våra resultat, både hos pojkar och flickor, vara viktiga i relation till sociala förmågor under förskoleåldern. - Bland pojkar verkar även barnets motoriska hyperaktivitet i kombination med impulsivitet och koncentrationssvårigheter, barnets trivsel i förskolan, förskolepedagogernas uppfattning om deras relation till barnets föräldrar, på något sätt vara viktiga i relation till sociala förmågor under förskoleåldern.

- De här resultaten säger att om vi vill påverka barns sociala förmågor så kan vi sannolikt göra det på ett mer direkt sätt, genom att förstärka precis dessa förmågor/beteenden hos barn. Men, resultaten indikerar också att vi möjligen kan understödja utvecklingen av sociala förmågor via att exempelvis stärka barns empatiska förmåga men också föräldrars välmående och föräldrastrategier. Hos pojkar kan det också handla om att försöka minska deras hyperaktivitet, impulsivitet och koncentrationssvårigheter och att öka deras trivsel i förskolan och stärka relationen mellan förskolepedagoger och föräldrar.

Läs mer i själva studien och där även om dess metodologiska styrkor och begränsningar: Frogner, L., Hellfeldt, K., Ångström, A-K., Andershed, A-K., Källström, Å., Fanti, K. A., Andershed, H. (2020). Stability and change in early social skills in relation to early school performance: A longitudinal study of a Swedish cohort. *Early Education and Development*.

MOBBNING VIA SOCIALA MEDIER ELLER PÅ ANDRA SÄTT VIA INTERNET – OM NÄTMOBBNING OCH BETYDELSEN AV SOCIALT STÖD

Mobbning på skolor har det forskats länge om, men mobbning som kan ske via sociala medier, via textmeddelanden och via internet, ibland kallad cyber- eller nätmobbning, finns det mycket mindre kunskap om. Med hjälp av barnens egna enkätsvar i SOFIA-studiens femte datainsamling, dvs. när barnen var 11-13 år gamla, har vi undersökt om barnen ansåg sig utsatta andra för den här typen av mobbning och om de ansåg sig själva vara utsatta för det, berättar Karin Hellfeldt. Så här vanligt var det enligt barnens egna svar i 11-13 års ålder:

- **Varken offer eller förövare av nätmobbning:** 1 469 barn; 86,4%
- **Förövare av nätmobbning:** 13 barn; 0,8%
- **Offer för nätmobbning:** 191 barn; 11,2%
- **Både förövare och offer för nätmobbning:** 27 barn; 1,6%

- Vi kunde inte se några stora eller statistiskt signifikanta skillnader vad gäller fördelning mellan pojkar och flickor i de ovanstående fyra grupperna, dvs. pojkar och flickor verkar i ungefär lika hög utsträckning både vara utsatta och utsättas för nätmobbning.

Samband med psykisk (o)hälsa?

- I den här studien testade vi också om det fanns samband mellan nätmobbning och olika aspekter av psykiska hälsa och vi fann att:

- Utsatthet för nätmobbning hänger samman med en något ökad risk för mer symptom av depression och ångest och en något ökad risk för lägre grad av trivsel med livet.
- Barn som uppger att de är både förövare och offer för nätmobbning har mest av alla av de fyra grupperna som presenteras här ovan en ökad risk för mer symptom på depression och ångest, men även att man i mindre utsträckning trivs med livet.

Kan ett barns upplevda sociala stöd lindra konsekvenserna av nätmobbningen?

- Tidigare forskning har visat att socialt stöd, dvs. att barnet upplever sig ha emotionellt stöd (t.ex. att känna att personer bryr sig och tycker om en) och praktiskt stöd (att t.ex. veta att man kan få hjälp om man har ett problem), kan vara skyddande och stärkande och kan göra att barn klarar av svårigheter och problem under uppväxten bättre så att de inte leder till psykiska besvär såsom exempelvis depression, ångest eller en sämre trivsel med livet. Vi studerade precis det här och fann att:

- När barn upplever socialt stöd från familj/föräldrar respektive från lärare, minskar risken något för symptom av depression och ångest trots att man varit utsatt för nätmobbning.
- När barn upplever socialt stöd från familj/föräldrar ökar sannolikheten något för att man trivs bra med livet trots att man varit utsatt för nätmobbning.
- Att barn upplever socialt stöd från kamrater hade inte något lindrande samband, dvs. det verkade inte lindra konsekvenserna av nätmobbningen.

Vilka slutsatser kan vi dra och vad kan man göra?

- Nätmobbning, precis som annan mobbning som sker fysiskt närvarande i skolan, innebär en något ökad risk för de som är drabbade, och speciellt för de som är både förövare och är drabbad, att man upplever symptom på depression och ångestproblematik men även att man trivs sämre med livet generellt. Det är därför viktigt att föräldrar och lärare är uppmärksamma på förekomsten av även denna mer dolda och mer svårupptäckta typen av mobbning.

- Socialt stöd från föräldrar men även från lärare kan vara viktigt i barns liv för att kunna hantera svårigheter de kan möta, exempelvis som att bli utsatt för mobbning. Stöd från familj/föräldrar och lärare skulle kunna skydda och reducera de eventuella negativa konsekvenserna som nätmobbning leder till. Alltså kan det ha positiva effekter på barns välmående att föräldrar och lärare tydligt ger sitt sociala stöd till barn. Som lärare träffar man många barn och det kan vara svårt att ge lika mycket till alla barn. Möjligen kan man dock kommunicera tydligt till alla barn att man finns tillgänglig och att man finns till som stöd, både emotionellt och praktiskt, för barnen om de behöver det. Det innebär alltså att både signalera att man som lärare bryr sig om den enskilda eleven, och finns där för att praktiskt hjälpa den vid eventuella problem, såsom exempelvis vid nätmobbning. Vår studie visar trots allt att det inte är alla barn som upplever att man har socialt stöd från sina lärare. Studien visar också hur viktig relationen mellan lärare och eleven är, speciellt för de barn som utsätts för nätmobbning, och vilken möjlighet lärare har att stötta de som utsätts genom att finnas där för eleven.

Läs mer i själva studien och där även om dess metodologiska styrkor och begränsningar: Hellfeldt, K., López-Romero, L., & Andershed, H. (2020). Cyberbullying and psychological well-being in young adolescence: the potential protective mediation effects of social support from family, friends, and teachers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 45.

BARNENS HEMMILJÖ OCH PRESTATIONER I SKOLAN

Sedan SOFIA-studien startade har vi frågat pedagoger i förskolan och i skolan om de har oro för barnets hemmiljö. Oron graderas från ingen oro till mycket stor oro. Pedagogerna har vid varje datainsamling rapporterat oro för ca 10 procent av barnen:

Datainsamling 1, 3-5 år: 9 %

Datainsamling 2, 4-6 år: 10 %

Datainsamling 3, 5-7 år: 10 %

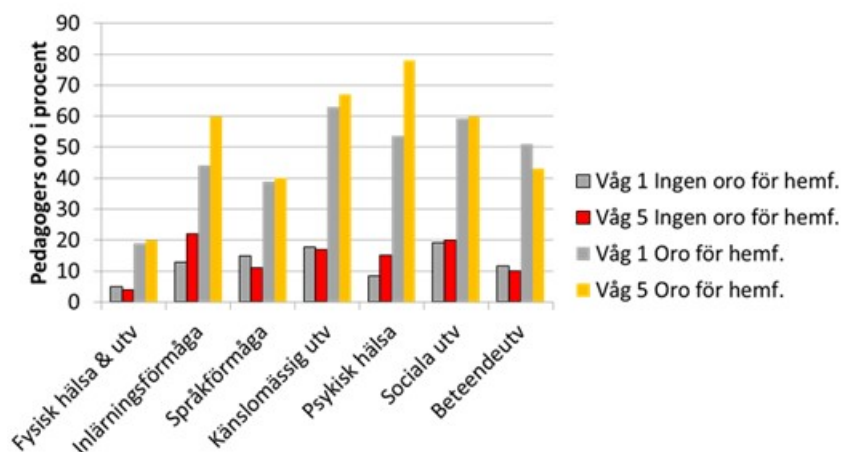
Datainsamling 4, 8-10 år: 8 %

Datainsamling 5, 11-13 år: 11 %

Samband som är stabila över tid

Oavsett barnets ålder ser vi i SOFIA-studien ett starkt samband mellan pedagogernas oro för barnets hälsa och utveckling, liksom med faktorer som socioekonomisk utsatthet, stress och nedstämdhet hos föräldern, svagt socialt nätverk. Sambanden mellan oro för hemförhållanden och oro för barnets hälsa- och utveckling är totalt sett mycket lika i förskolan och i skolan. Det finns dock undantag och det gäller barnets inlärningsförmåga och psykiska hälsa. Kring dessa aspekter ökar oron över tid och sambandet stärks ytterligare.

Samband mellan oro för hemförhållanden och oro för barnets utveckling i ålder 3-5 år (Datainsamling 1) och 11 – 13 år (Datainsamling 5).

Samtal om oro för hemförhållanden och kontakten med vårdnadshavare

Samtal med vårdnadshavare om oro för barnens hemförhållande sker sällan. I knappt hälften av fallen upplever pedagogerna att vårdnadshavare har samma bild av problemen/oron. Pedagogerna rapporterar att det är vanligare att man upplever samsyn kring pojkarna än kring flickorna.

I SOFIA-studien undersöker vi tre aspekter av kontakten mellan pedagoger och vårdnadshavare:

- Den generella upplevelsen av kontakten
- Vårdnadshavares information om barnet till pedagogen.
- Pedagogers upplevelse av hur väl vårdnadshavare tar till sig av pedagogens information om barnet.
-

Under förskoletiden finns det tydliga samband mellan samtliga aspekter av pedagogens kontakt med vårdnadshavare och oro för barnets hemförhållande. Ju sämre kontakt desto större sannolikhet att pedagoger rapporterar oro för barnets hemförhållanden.

Under låg- och mellanstadiet ser vi enbart samband mellan oro för barns hemförhållande och att pedagoger upplever att vårdnadshavare inte tar till sig av pedagogens information om barnet. Denna skillnad mellan förskolan och skolan speglar troligtvis att den naturliga dagliga kontakten med vårdnadshavare i förskolan inte sker på samma sätt i skolan. Kontakten i skolan blir viktig främst när det finns en oro kring barnets utveckling eller situation.

Skillnader mellan pojkar och flickor från förskola till skola

Det sker en förändring från förskolan till skolan när det gäller oro för hemförhållanden för flickor respektive pojkar. Under förskoleåren rapporteras oro för hemförhållanden lika ofta för flickor som för pojkar. Under låg- och mellanstadiet rapporteras däremot oro för hemförhållanden i betydligt större utsträckning för pojkar än för flickor (10 procent för pojkar och 6 procent för flickor under lågstadiet, 12 procent för pojkar och 9 procent för flickor under mellanstadiet).

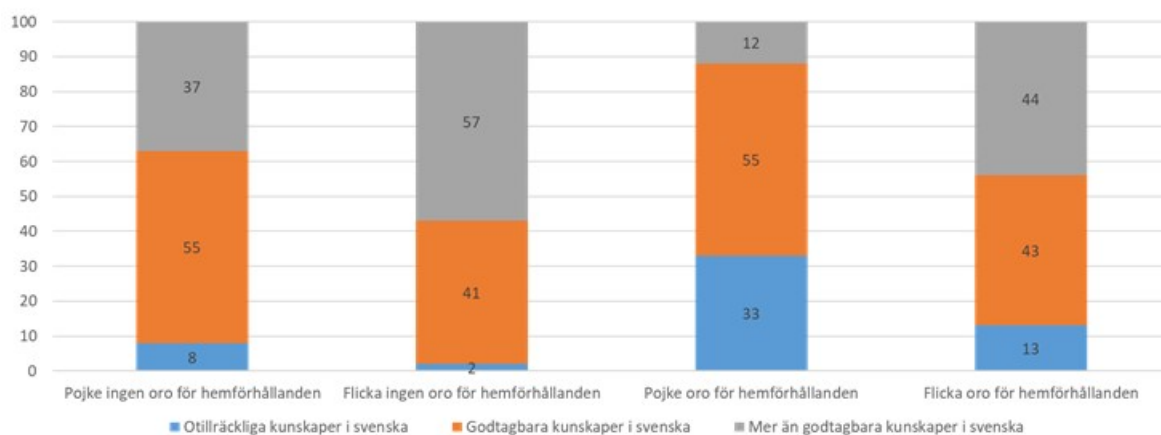
Vi ser i SOFIA-studien en koppling mellan oro för hemförhållanden och en ökad oro för pojkars inläring och beteende samt sämre skolprestationer jämfört med för flickorna. Det vill säga olika aspekter av barnets utveckling som märks konkret i just skolmiljön. Detta kan delvis förklara varför pojkar uppmärksammas mer än flickor och varför det är en större samsyn kring oron för pojkar än för flickor. Samtidigt visar elevenkäten i SOFIA-studien att flickor betydligt oftare än pojkar upplever att lärarna inte förstår deras situation.

Skillnaderna från förskola och skola och mellan pojkar och flickor är viktiga resultat sett till möjligheten att tidigt uppmärksamma och stödja barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö. Vi vet av tidigare studier och kartläggningar att flickor och pojkar i lika stor utsträckning utsätts för social problematik i hemmiljön, ex våldsutsatthet eller exponering för föräldrars missbruk. Den förändrade orobilden från förskola till skolmiljö tyder dock på att flickors utsatthet inte uppmärksammas på samma vis som pojkars utsatthet.

Barnens prestationer och skolans stöd

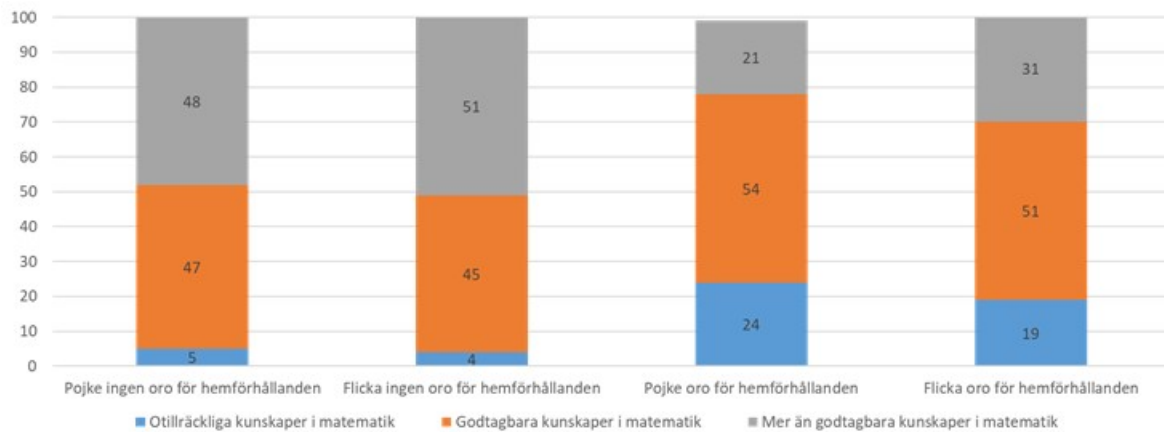
När vi tittar närmare på skolprestationer och jämför flickor och pojkars skolprestationer i svenska och matte framkommer tydliga skillnader, både mellan könen och i förhållande till oro för hemförhållanden. Som framgår av figur A, nedan, uppnår flickor kunskapskraven samt når över kunskapskraven i svenska, i betydligt större utsträckning än pojkar. Detta gäller oavsett om det finns en oro för hemförhållanden eller inte. Samtidigt visar figur 2 att när det finns en oro för hemförhållanden klarar 33 procent av pojkarna och 13 procent av flickorna inte kunskapskraven i svenska, vilket är betydligt högre andelar än när det inte finns någon oro för hemförhållanden. 8 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna når inte kunskapskraven i svenska i den gruppen. Viktigt att notera är att 44 procent av flickorna i gruppen där det finns en oro för hemförhållanden presterar mer än godtagbart i svenska jämfört med endast 12 procent av pojkarna.

Figur A. Kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskrav i svenska på mellanstadiet för flickor och pojkar (11-13 år) och i relation till oro för hemförhållanden.

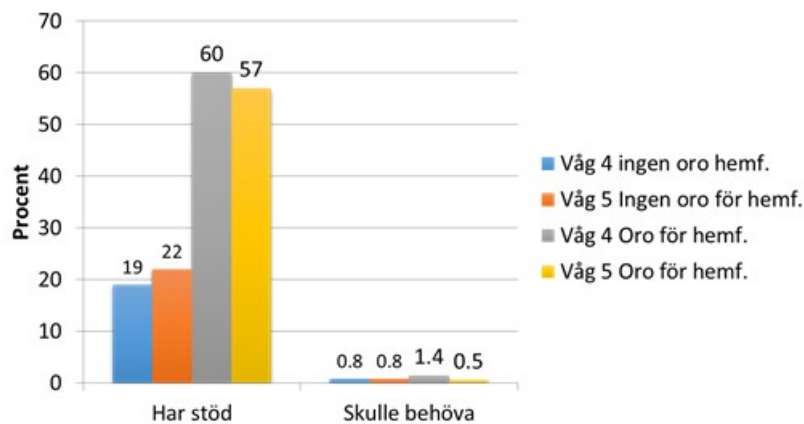
När det gäller kunskapsutvecklingen i förhållande till kunskapskrav i matematik framkommer inga stora skillnader mellan pojkar och flickor men däremot tydliga skillnader i förhållande till oro för hemförhållanden. Som framgår av figur B når betydligt färre pojkar och flickor kunskapskraven i matematik när det finns en oro för hemförhållanden jämfört med när det inte finns någon oro för hemförhållanden.

Figur B. Kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskrav i matematik på mellanstadiet för flickor och pojkar (11-13 år) och i relation till oro för hemförhållanden.

Resultaten vad gäller barnens kunskapsutveckling avspeglas också i tillgång till särskilt stöd i skolan. I lågstadiet och i mellanstadiet har ca 60 procent av de barn där det finns en oro för hemförhållanden särskilt stöd i skolan, jämfört med ca 20 procent av barnen där det inte finns oro för hemförhållanden, se figur C, nedan.

Figur C. Särskilt stöd i lågstadiet (Datainsamling 4, 8-10 år) och mellanstadiet (Datainsamling 5, 11-13 år) i förhållande till oro för hemförhållanden.

Elevernas rapportering om hemmiljö och skolgång

De allra flesta elever som deltar i SOFIA-studien rapporterar att de trivs i skolan och mår bra. Samtidigt rapporterar en betydligt större andel av de barn där det finns oro för hemförhållanden om att de inte känner sig trygga i skolan. De upplever att de inte presterar så bra som de borde, att de har svårigheter att klara skolan och de känner sig mindre delaktiga. Bland gruppen elever där pedagoger rapporterat oro för hemförhållanden mår flickorna sämre än pojkarna. Flickorna är också mer självkritiska till sina skolprestationer jämfört med pojkarna. Det finns ett tydligt samband mellan pedagogernas oro för hemförhållanden och att eleverna rapporterar om konflikter hemma och att eleverna inte vill gå till skolan. Dessa och andra faktorer ser vi närmare på i arbetet med "SOFIA möter Skolnärvaromodellen", se nedan.

Tre områden från SOFIA-studien om oro för barns hemförhållanden som skolan kan arbeta vidare med är:

1. Samtal om hemsituationen med barn där det finns oro för hemförhållanden, med fokus på att förstå barnets situation i relation till skolgången.
2. Uppmärksamhet kring aspekter i barnets utveckling som inte enbart rör typiska skolfaktorer, för att kunna upptäcka och förebygga att flickor far illa.
3. Samtal med vårdnadshavare om hela orosbilden kring barnet för att kunna upptäcka och förebygga att barn far illa.

SOFIA MÖTER SKOLNÄRVAROMODELLEN

Om Skolnärvaroprojektet

Skolnärvaroprojektet har blivit uppmärksammat både nationellt och internationellt. Projektet har pågått under tre år i samarbete mellan skola och socialtjänst. Det som särskiljer Karlstads projekt mot andra liknande projekt i Sverige är att stort fokus har legat på att motverka och förhindra att skolfrånvaron blir hög samtidigt som man arbetat med att få elever med hög frånvaro tillbaka till skolan.

Till hjälp har projektet tagit fram en modell som lyfter ansvaret från eleven och lägger fokus på de faktorer runtomkring som påverkar elevens mående och beteende. Faktorerna kommer ursprungligen från internationell forskning och frågan var hur de egentligen stämde med Sveriges skola och samhälle.

I samarbete med Sofiastudien har nu modellens faktorer "prövats". Vad är det som påverkar elever till att få en hög frånvaro? Vad är viktigt att skolan arbetar med innan det händer?

Skolan ska grunda sitt arbete på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Detta ger oss en möjlighet att få modellen vetenskapligt förankrad men även att ge skolorna en större möjlighet att arbeta med de risk- och skyddsfaktorer som vi identifierat. I *SOFIA möter Skolnärvaromodellen* har Sara Lindahl samarbetat med Birgitta Svensson vid Karlstads universitet och Karin Hellfeldt vid Örebro universitet.

Sara Lindahl, projektledare för skolnärvaroprojektet i Karlstads kommun

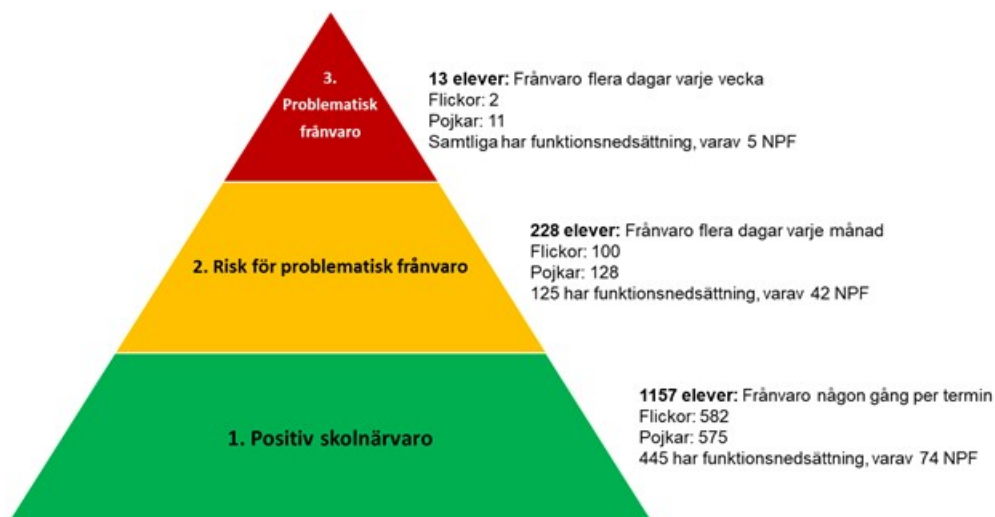
Birgitta Svensson, forskare vid Karlstads universitet

Karin Hellfeldt, forskare vid Örebro universitet

Barn med positiv skolnärvaro och barn med problematisk skolfrånvaro

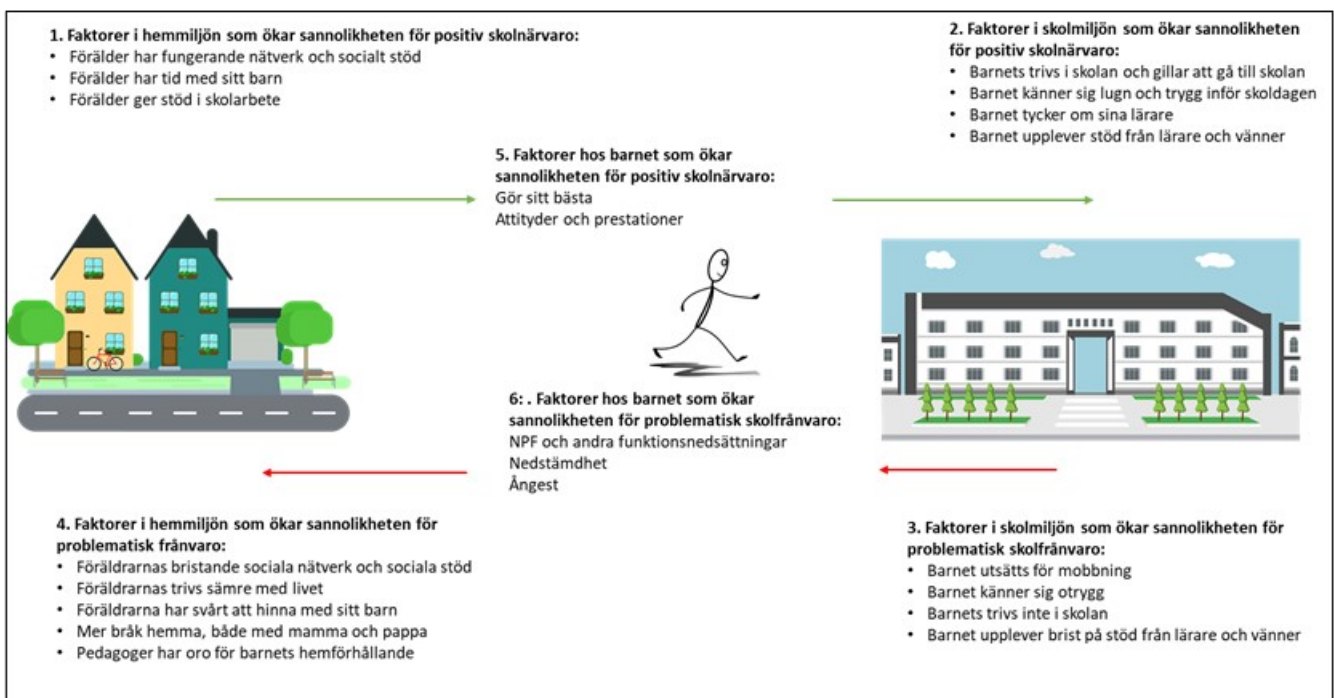
Vi kan undersöka olika grupper av barn i SOFIA-studien när det gäller skolnärvaro. Detta är ett sätt, och så här ser fördelningen ut mellan flickor och pojkar liksom antalet barn med funktionsnedsättning i varje grupp.

Vilka faktorer spelar roll?

Med utgångspunkt i Skolnärvaromodellen har vi undersökt vad som kan göra att barnet 1: går till skolan på morgonen; 2: är i skolan och presterar sitt bästa; 3: går hem från skolan; 4: stannar hemma.

Figuren nedan illustrerar skolnärvaromodellen med de faktorer som i SOFIA-studien visat sig hänga samman med positiv skolnärvaro respektive problematisk skolfrånvaro. Vi ser att det finns ett antal skydds- och riskfaktorer i hemmiljön och i skolmiljön som är möjliga att förändra, samt hos barnet själv som är viktiga att uppmärksamma. Djupare analyser visar att några av dessa faktorer är extra viktiga, det vill säga sambandet med positiv skolnärvaro eller problematisk skolfrånvaro är särskilt starkt. Dessa faktorer handlar om familjens sociala nätverk och sociala stöd, barnets trivsel i skolan, att barnet inte utsätts för mobbing och att barn med funktionsnedsättning har fungerande stöd.

Faktorer i SOFIA-studien som hänger samman med positiv skolnärvaro respektive problematisk skolfrånvaro

Tre områden från SOFIA möter Skolnärvaromodellen som skolan kan arbeta vidare med är:

1. Bättre anpassningar till elever med funktionsnedsättningar där tillgängliga lärmiljöer är ett av kommunens fokusområden.
2. Tidigare upptäcka och stödja elever utsatta för mobbing. Kommunen kommer under läsåret att förstärka skolkuratorernas profession, dels genom ökad dimensionering men även i form av kompetenshöjning. I detta blir en viktig del att arbeta med skolornas sociala klimat.
3. Nära samarbete med föräldrar med särskilt fokus på föräldrars nätverk och socialt stöd. Detta fortsätter skolnärvaroprojektet att arbeta med men även skolan kan erbjuda forum för föräldrar att mötas.

OM HUR KARLSTADS KOMMUN ANVÄNDER RESULTAT FRÅN SOFIA-STUDIEN

Vi har redan konkret använt oss av SOFIA-studien i vårt utvecklingsarbete

Resultat från SOFIA-studien har redan hunnit användas av Karlstads kommun i deras förbättringsarbete av förskolans arbete.

– Det har bland annat handlat om att det visade sig i SOFIA-studien att många förskolepedagoger ansåg sig ha informerat vårdnadshavare om att de upplevde en oro kring ett visst barn men att en stor andel av dessa föräldrar inte upplevde att de hade fått den informationen från förskolan. Vi arbetade då målmedvetet med våra förskolor att förbättra och förtydliga sin kommunikation med vårdnadshavarna om den här typen av viktiga saker om barnet, säger Maria Holm, som är chef för kvalitet och utvecklingsavdelningen på barn- och ungdomsförvaltningen i Karlstads kommun, och som varit med från början i SOFIA-studien, ända sedan starten 2010.

**Maria Holm,
Chef, kvalitet och utveckling vid
Barn- och Ungdomsförvaltningen,
Karlstads kommun**

” – Vi har sett tydliga resultat av det här förbättringsarbetet med förskolepedagogernas kommunikation ute i våra förskolor och det är verkligen ett bra exempel på den användning vi konkret har haft hittills av SOFIA-studien”, säger Maria Holm.

Kan förskolan bli ännu bättre på att stärka barns sociala förmågor?

– Vi kommer arbeta vidare med bland annat de resultat som presenteras i det här nyhetsbrevet. Det handlar exempelvis om att stärka barns positiva sociala förmågor i förskoleåldern, något som tydligt framkommer som viktigt för att stärka barnens utveckling och öka möjligheterna för en positiv start för barnet i skolan. - Vi kommer att se över hur vi kan stärka förskolornas arbete med att skapa bästa möjliga förutsättningar för barnen att utveckla dessa viktiga förmågor.

Hur kan vi få ännu fler barn att verkligen vilja gå till skolan? Vi vill minska den ogiltiga skolfrånvaron

– Vi kommer konkret se över de resultat som handlar om barns frånvaro från skolan. Det finns saker här som vi kan ta till oss av och förbättra för att minska den ogiltiga frånvaron från skolan, något som vi inom kommunen under flera år jobbat med och fortsätter nu att göra med ännu mer kunskap utifrån SOFIA-studien.

Kan lärare i våra skolor bli mer medvetna om att deras sociala stöd är viktigt för de som utsätts för mobbning?

– Vi kommer i kommunen också ta till oss av de resultat som handlar om mobbning via sociala medier och internet på andra sätt, där det är tydligt att stöd från föräldrar och inte minst lärare är viktigt för de barn som är utsatta. Det blir viktigt att både föräldrar och lärare blir medvetna om den här lite svårupptäckta typen av mobbning, och inte minst om att de kan vara ett viktigt stöd för barnen.

VIKTIGT ATT VI FORTSÄTTER STÖDJA SOFIA-STUDIEN

– Det är jätteviktigt att kommunen fortsätter att stödja SOFIA-studien som ju kommer fortsätta bidra med viktig kunskap under många år framöver. Kommunen har sedan SOFIA-studiens start 2010 bidragit med att se till att lärare och rektorer fått tid i tjänsten för att kunna vara med och svara på enkäterna. Det kommer vi att fortsätta göra eftersom vi ser stora värden med studien.

KARLSTADS KOMMUN

**Hoppas du är med och svarar på enkäten
då nästa datainsamling i SOFIA-studien startar i mars 2021!**

www.sofiastudien.nu

